

5. Онищенко Н. Шістдесятництво в літературних та ідеологічно-політичних аспектах: Леся Коцюба. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна»: зб. наук. пр. Острог: Вид. НУ «Острозька академія», 2014. Вип. 41. С. 254–256.

6. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. Київ: Видавництво Олени Теліги, 1998. 720 с.

Казаков Генадій

Вища школа публічного управління

Точиліна Ірина

Запорізький національний університет

ЖІНКИ У ТРУДОВОМУ ПРОСТОРІ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Ключові слова: «нова радянська жінка», трудові відносини, усноїсторичні джерела.

Keywords: «New Soviet woman», labor relations, oral history sources.

Українська жінка ніколи не цуралась важкої праці, але тривалий час її робота була менш оплачуваною, і у багатьох професіях не визнавалось рівноправності між жінкою та чоловіком. В умовах формування «нової радянської жінки» відбувається переорієнтація трудових відносин. Із формуванням образу жінки-робітниці вона стає невід’ємним гвинтиком усього радянського механізму, що з одного боку, надавало їй рівних із чоловіками прав, а з іншого – не давало змоги до самовираження. В умовах сьогодення, коли жінка має право займатися будь-якою професією, актуальним є вивчення саме радянського досвіду залучення жінок до трудових відносин, де акцент робиться на усні спогади, які раніше не були опубліковані та знаходяться в особистих архівах, і на вже опубліковані.

Мета розвідки – на основі усних свідчень сучасників подій охарактеризувати основні вектори жіночої праці у 20-х рр. ХХ ст.

Жіночу працю поданого періоду досліджували: О. Сапицька, Н. Земзюліна, О. Коханова. Однак акцент на трудовий простір крізь призму усних свідчень не робилося, так само, як і вивчення цього питання по Запорізькій області.

Не можна однозначно стверджувати, що до становлення радянського режиму жінка була відмежована від трудових відносин. Якщо ми звернемо увагу на Перепис 1897 р., то можемо констатувати, що жінки були залучені до різних сфер зайнятості [8, с. 140–141]. Унікальністю ж радянського зразка постала масовість і у більшості випадків зрівняння жіночої праці з чоловічою в питанні її оплати. З одного боку, це стало суттєвим кроком вперед у плані гендерних відносин, з іншого ж – відбувається ідеологічна заангажованість жіноцтва, і праця стає однією з головних життєвих цінностей, подеколи навіть важливішою за родину.

Жінка-робітниця була характерна для міського соціуму. Період 20-х рр. ХХ ст. характеризується тим, що українське суспільство увійшло у новий динамічний трудовий режим, який був створений радянською владою – загальна трудова повинність, мілітаризація праці, масове залучення жінок у суспільне виробництво. Ще за умови ведення воєнних дій поширюються агітаційні гасла, які називали робітниць і селянок «Червоною Армією тилу», своєрідною паралельною

силою до «чоловічої» Червоної Армії, а в пресі навіть підіймалися питання стосовно залучення жіноцтва до армії з метою звільнення професійних робітників для виконання трудової роботи: «залучення жінок до військової справи, на захист пролетарської революції і планомирної підготовки глибоких резервів буде мати велике значення, як політичне, так і виховне, і дасть економію сил, з однієї сторони, звільнюючи певну частину кваліфікованих робітників із певних галузей воєнної справи і ставлячи їх на трудовий фронт, а з іншої сторони, замінюючи пролетарською, натхненною, чесною жіночою службою» [1, 3].

У мирний період головними заходами в трудовій сфері стали: квотування місць на виробництві за гендерним принципом; створення жіночих бригад поряд із чоловічими, навіть у суто чоловічих професіях; скликання жіночих виробничих нарад при сільрадах тощо. До того ж ми вважаємо, що існували певні відмінності у радянській трудовій гендерній політиці на території України та в інших регіонах СРСР, адже жінки унаслідок воєнних дій 1914–1921 рр., неодноразової зміни влади та низки інших несприятливих умов були змушені очолити родину і нести на собі подвійний тягар.

Подана відмінність сприяла збільшенню зусиль радянської влади щодо реалізації гендерних перетворень у трудовій сфері в Україні. Російські революціонерки А. Колонтай і В. Більшай тлумачили залежність соціального статусу жінки від її ролі в трудових відносинах. На думку вказаних ідеологинь, загальне усупільнення, масове залучення жінок у виробництво і було їхнім автоматичним звільненням від «домашнього рабства» [4, с. 35–39].

Загалом у радянському суспільстві було сформовано два типи робочої жінки: жінка-робітниця та жінка-колгоспниця. Ключову різницю між ними становив регіон, у якому здійснювалася трудова діяльність.

В умовах радянізації українських земель жінки починають долучатися до всіх трудових сфер: на заводах та фабриках, у сфері транспортного обслуговування, до того ж не лише у якості водіїв, кондукторів, але і як механіки [12, с. 2]. Вагоме місце посідали жінки у сфері громадського харчування і в місті, і у сільській місцевості. Зокрема, на них покладалося питання організації громадських їдалень (у закладах освіти, в межах заводів та фабрик). Що цікаво, на жінку лягали не тільки питання, які пов'язані зі створенням меню та приготуванням їжі, але й роль управлінця. Як наслідок, жінки мусили займатися пошуком фінансування, постачальників харчів, організацією робочого місця тощо [7, 4].

Незалежно від сфери зайнятості, якщо звернемо увагу на усноісторичні свідчення, майже усі підкреслювали свою любов до праці. Для них було характерним сумлінне виконання професійних обов'язків. Г. Колончак [3, 2] казала: «Я дуже любила роботу, я дуже любила колектив, прийдеш додому, настрій є...» Н. Белашкурко зазначає: «Дуже подобалося працювати на машинці «Тасіба», пальчики на ній плавають..., вона стоїть з одного боку, речі з іншого, зошит посередині, ми рахуємо і пишемо. Дуже мені подобалося рахувати на цій машинці» [11, 59]. А описуючи ставлення до роботи, респонденти зазначали: «Дуже відповідально, ось у нас була керівниця, і вона каже: «Ось, коли Ніна Іванівна піде у відпустку, у неї в документах все можна знайти, у неї все так до купи, все розкладено по

поличкам, а її немає, без неї не можуть зробити звіт, вона така акуратна у роботі, і все у неї добре» [14].

Жінка у сільському просторі на початку становлення радянської держави була зосереджена здебільшого на роботі по дому та на присадибній ділянці, характер якої залежав від сезону. Однак у процесі розкуркулення та колективізації жінка активно долучається до радянського способу життя. Зокрема, у пресі писали, що «кожна кухарка мусить активно долучатись до усіх сфер виробництва» [6, 3].

Як пише О. Сапицька, ступінь зайнятості жінок у сфері сільськогосподарського виробництва визначала низка чинників: 1) регіональні особливості сільського господарства; 2) характер праці; 3) культурно-освітній рівень; 4) соціально-професійний склад кадрів [10, 9–10].

Загалом же відбувається певне перенавчання жінок, унаслідок чого найбільш поширеним заняттям жінок стає доярство [11, 75, 120; 9, 1], проте у відповідний сезон жінок залучали і до збору врожаю [13, 93]. Респонденти щодо роботи в колгоспі згадують: «Мама теж працювати ходила. До колгоспу. На биках їздила. На грядину. Заробляли трудодні тоді... і на ці трудодні отримували ж хліб, інші речі...» [11, 120]. Діти, зокрема дівчата, досить часто допомагали своїм матерям у роботі в колгоспі, особливо у період збору (посадки) врожаю: «...Ось і я ж там бігала [на грядку – автор], допомагала» [11, 76].

Найбільш специфічним напрямом використання жіночої праці у виробничому секторі сільського господарства була робота жінок у якості механізаторів [14, 205], проте у цій сфері не була поширена жіноча праця.

Отже, в умовах становлення радянського режиму відбувається переорієнтація жіночої ролі та її активне залучення до трудової сфери. Аналіз спогадів очевидців дає змогу констатувати практично повне скасування розмежування праці на чоловічу та жіночу. Залучення жіноцтва до усіх трудових сфер не виключало існування і таких галузей, де жіноча праця була панівною. Як результат, жінка стає невід'ємним елементом трудових відносин.

Джерела та література

1. Жінка й армія. *Червоний шлях*. 1922. 22 січня. С. 3.
2. Землюліна Н. І. Соціально-правовий статус жінки в радянському селі 1920-х–1930-х рр.: історіографічний огляд. *Український селянин*: зб. наук. пр. Черкаси, 2008. Вип. 11. С. 62–68.
3. Колончак Г. Інтерв'ю щодо умов життя 1920-ті – 1930-ті рр. (особистий архів автора). Бердянськ, 2012. 4 с.
4. Коллонтай А. М. Дипломатические дневники: 1922–1940: в 2 т. Москва: Academia, 2001. Т. 1. 528 с.
5. Коханова О. О. Формування образу «нової радянської жінки» в УСРР (1920–1930-ті рр.): вимога часу чи ідеологія радянської влади. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2012. Вип. 46. С. 20–23.
6. Мужчины против женщин в сельсовете. *Думка*. 1924. № 260. 19 листопада. С. 3.
7. На управительских должностях. *Рабоче-селянское слово*. 1924. № 66. 21 августа. С. 4.
8. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XIII. Екатеринославская губерния. Санкт-Петербург, 1904. 234 с.

9. Пришва В. Інтерв'ю щодо умов життя 1920-ті – 1930-ті рр. (особистий архів автора). Бердянськ, 2012. 6 с.
10. Сапицька О. М. Сільські жінки України в період підготовки та проведення суцільної колективізації (1928 – середина 1933 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. – спец. 07.00.01. Історія України; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. Луганськ, 2007. 22 с.
11. Селяни і місто: феномен сприйняття урбанізаційних процесів у селянській традиції (матеріали історико-археографічних експедицій Північним Приазов'ям) / упор. В. М. Константінова. Київ, 2012. 416 с.
12. У рабкорів на зборанні. Жінчина, в ряди! *Думка*. 1924. № 228. 10 жовтня. С. 2.
13. Усна історія Голодомору 1932–1933 років у Північному Приазов'ї: матеріали історико-археографічних експедицій / упор. В. М. Константінова. Запоріжжя: АА ТанDEM, 2009. 532 с.
14. Усна історія Степової України: Запорізький край. Запоріжжя: АА ТанDEM, 2012. Т. 10. 532 с.

Кратюк Юлія

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ – ЮРИДИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: незалежність, суверенітет, референдум, визнання.

Keywords: proclamation, independence, sovereignty, referendum, recognition.

Незалежність і державність нашої держави формувалась протягом цілих століть. Державотворчі процеси не припинялися навіть у періоди, коли Україна не мала своєї державності та перебувала під національно-соціальним гнітом інших імперій. Актуальність цієї роботи полягає в дослідженні прийняття 24 серпня 1991 р. «Акту проголошення незалежності України», проведення всенародного референдуму 1 грудня 1991 р. на підтвердження Акту, що дало змогу розпочати конституційний процес та реформування правового поля України й закріпити її державність на правовому рівні.

Період початку 1990 р. характеризується як період розгортання соціально-політичних суперечок та дискусій. У цей час активно розгорталася передвиборна компанія до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Національні організації отримали контроль у міській раді Києва попри наявність значних перешкод. 16 липня 1990 р. Верховною Радою було прийнято «Декларацію про державний суверенітет УРСР», що ознаменувало початок шляху нашої держави до закріплення незалежності у правовому значенні. Декларацією було закріплено «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах» [2].

Прийняття Акту проголошення незалежності України відбувалося за умов, які загрожували суверенітету України. Основними питаннями позачергової сесії ВРУ УРСР були: визначення та створення всіх структур суверенітету й механізмів його практичної реалізації, надійної обороноздатної системи, прийняття законів про статус військ, що були розміщені в Україні, вирішення питання щодо деполітизації правоохоронних органів республіки, вжиття заходів, які передба-